

ВІДГУК
офіційного опонента,
кандидата економічних наук, доцента
НЕІЗВЕСТНОЇ Олени Володимирівни
на дисертаційну роботу Шорох Валерії Дмитрівни
на тему «Оцінка ризику діяльності учасників ринку небанківських
фінансових послуг»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Актуальність обраної теми дослідження

Небанківські фінансові установи відіграють особливу роль у фінансовій системі, оскільки є кількісно та функціонально різноманітними посередниками у економічному середовищі; надають фінансові послуги, зокрема, часто без залучення банківських інструментів, тим самим створюючи високу конкуренцію банкам. Їх діяльність через свою економічну природу супроводжується значними ризиками, що, враховуючи суспільну важливість фінансових установ небанківського сектору, може суттєво вплинути на стабільність усієї фінансової системи. Саме тому дослідження ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг (РНФП) не втрачає своєї актуальності.

Ринок небанківських фінансових установ постійно розширюється, охоплюючи нові сегменти споживачів та адаптуючи фінансові продукти до їхніх потреб. Водночас, збільшення обсягів діяльності потребує ефективного ризик-менеджменту, що дозволить мінімізувати втрати та забезпечити довіру клієнтів. Також, у зв'язку з реформуванням фінансового сектору та поступовим переходом до європейських стандартів регулювання, небанківські фінансові установи стикаються з необхідністю адаптації до нових вимог. Це створює додаткові виклики щодо управління ризиками, особливо в контексті змін у наглядовій діяльності Національного банку України та інших регуляторів. Не можна обійти увагою і розвиток цифрових технологій, який сприяє автоматизації процесів у сфері небанківських фінансових послуг, що, з одного боку, підвищує ефективність, але, з іншого – створює нові ризики, пов'язані з кібератаками, витоком даних та шахрайськими схемами. Це потребує розширеного підходу до оцінки ризиків, включаючи аналіз кібербезпеки. Крім того, нестабільність функціонування фінансових установ на ринку фінансових послуг, зокрема, ринку небанківських фінансових послуг, через кризу, що спричинена COVID-19, неможливість істинного функціонування суб'єктів на ринку в умовах тривалого воєнного стану, зміни в купівельній спроможності населення, зростання рівня інфляції та кризи ліквідності впливають на фінансову стійкість учасників фінансового ринку. Оцінка ризику діяльності в такому середовищі є критично важливою для запобігання негативним наслідкам.

Тож, діяльність небанківських фінансових установ пов'язана з різними типами ризиків, зокрема кредитним, ринковим, операційним, регуляторним, та ризиком ліквідності. Оцінка цих ризиків є ключовою умовою ефективного фінансового управління та підтримання стійкості бізнес-моделей. Це дозволить сформувати ефективні механізми управління ризиками, сприятиме підвищенню фінансової безпеки та стабільності небанківського фінансового сектору, що, у свою чергу, позитивно позначиться на всій економічній системі країни.

Враховуючи вище перелічене, можна дійти висновку, що питання, які досліджуються в межах дисертаційної роботи Шорех В.Д. на тему «Оцінка ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг», надзвичайно актуальні, а мета, завдання та зміст роботи мають важливу практичну значимість.

Зв'язок теми дослідження

з науковими програмами, планами, темами

Актуальність тематики, мети та кола сформованих у дисертації завдань підтверджується відповідністю планам наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

У межах госпдоговірної теми «Розробка системи оцінки ризику діяльності страхового брокера» (№ 0122U201596) Шорех В.Д. здійснила аналіз чинних нормативних підходів до оцінки ризику страхового брокера та запропонувала шляхи оптимізації методичного забезпечення цього процесу. У науково-дослідній роботі «Формування ризик-орієнтованої системи накопичувального забезпечення» (№ 0120U101508) авторка розробила критерії розподілу учасників ринку небанківських фінансових послуг за рівнем ризику та сформувала систему кількісних показників для оцінки ризику діяльності фінансових компаній. Дослідження в межах теми «Стратегія розвитку фінансових послуг в Україні в умовах інтеграції FinTech та децентралізованої економіки» (№ 0121U107868) було спрямоване на визначення стратегічних напрямів розвитку ринку фінансових послуг з урахуванням впливу технологій FinTech та децентралізації економіки, а також на обґрунтування необхідності їх популяризації. У рамках теми «Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення» (№ 0118U000058) Шорех В.Д. розробила критерії оцінки рівня ризику операцій фінансових установ, що сприяють своєчасному виявленню потенційних загроз.

Сукупність теоретико-методологічних положень, моделей та результатів, представлених у дисертації, дозволяє стверджувати, що її виконання є важливою складовою частиною цих науково-дослідних робіт.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукова достовірність і новизна дослідження, проведеного Шорех В.Д., не викликають сумнівів. Зміст дисертаційної роботи свідчить про вагомий внесок автора у розвиток досліджуваної проблематики та суттєву новачієність наукових результатів. У роботі чітко сформульовано мету дослідження, визначено та

успішно реалізовано теоретико-методичні та практичні завдання. Досягнуті результати відповідають заявленим науковим завданням, а підходи, застосовані автором, є оригінальними та мають наукову новизну.

Кількість та якість використаних у дисертації джерел є достатніми для глибокого опрацювання теми. До переліку включені як фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних науковців, так і сучасні теоретичні розробки, що гармонійно розвивають та вдосконалюють існуючі концепції. Автор також ефективно використав можливості штучного інтелекту для підтвердження своїх наукових пошуків та отриманих результатів.

Результати аналітичних і статистичних досліджень, наведені в дисертації, підтверджують ретельне опрацювання теоретичних матеріалів і статистичних даних. Використано інформацію з Державних реєстрів, фінансово-економічні показники Національного банку України та аналітичні дані онлайн-систем бізнесової аналітики.

Застосовані у дисертації методи є відповідними меті та завданням дослідження. Особливо слід відзначити використання економіко-математичних інструментів, зокрема описової статистики, сигнального підходу (визначення індикаторів), методу аналізу ієрархій та експертних оцінок, таксономічного методу, методу Т. Сааті, скорингових моделей, методу головних компонент, закону Фібоначчі, сценарного аналізу. Їх коректність та доцільність застосування аргументовано в роботі.

Обґрунтованість наукових положень підтверджується їх публікацією у фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, а також у матеріалах профільних міжнародних науково-практичних конференцій.

Загалом отримані результати ґрунтуються на розвинутих теоретичних засадах та знайшли своє відображення у розроблених методичних підходах, інформаційно-аналітичному забезпеченні та практичних рекомендаціях. У сукупності ці положення є логічно обґрунтованими, достовірними та мають наукову цінність для оцінки ризиків діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

При ознайомленні зі змістом дисертаційного дослідження Шорх В.Д. можна дійти висновку, що отримані здобувачем результати мають достатній рівень наукової новизни та підтверджують особистий внесок здобувача у розвиток фінансової науки в контексті теоретико-методичного обґрунтування та розробки комплексу моделей оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають суть дисертаційного дослідження, є наступні:

1. Розглянуто діючі в Україні методи оцінки ризику діяльності надавачів небанківських фінансових послуг, міжнародний досвід здійснення оцінки ризику діяльності надавачів небанківських фінансових послуг та на цій основі наведено пропозиції щодо розширення Регулятором методів здійснення оцінки ризику та

удосконалено теоретичні положення оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, відмінність яких полягає в зміні пріоритету із універсальності здійснення процесу визначення ризику на специфічність та виключність окремих фінансових послуг, що суттєво впливає на структуру методичних розрахунків та більш широко характеризує вплив можливих загроз на діяльність надавача небанківських фінансових послуг (стор. 25-82).

2. Дістав подальшого розвитку методичний підхід до оцінки ризику діяльності фінансових компаній, особливістю якого є врахування перерозподіленого вагового навантаження критеріїв, що дає змогу фінансовій установі своєчасного реагування на підвищення ступеня ризику та застосування превентивних заходів його унеможливлення (стор. 166-169).

3. Удосконалено класифікацію фінансових установ учасників ринку небанківських фінансових послуг, що, на відміну від наявних, враховує критерій «впливовість на ринку небанківських фінансових послуг» та «специфікація» як пріоритетні у процесі оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг та дозволяє враховувати характерні особливості кожного окремого учасника ринку та сформувати комплексний підхід до визначення узагальнюючого коефіцієнта ризику (стор. 105-120).

4. Удосконалено перелік показників існуючої системи оцінки ризику діяльності фінансових компаній комплексом показників ризику ліквідності, операційного ризику, кредитного ризику та ринкового ризику, що дає змогу визначити профіль ризику фінансової установи на ринку небанківських фінансових послуг, враховуючи їх вагове навантаження (п. 3.1). Обрані показники враховують фінансовий стан та результати діяльності фінансових компаній, зважають на галузеву специфіку їх діяльності, не мають високої функціональної залежності між собою та дають змогу охарактеризувати фактори формування ризику діяльності комплексно при оптимізації витрат часу на здійснення оціночних процедур.

5. Розвинуто методичний підхід до оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг через комплексне поєднання показників стану управління ризиками, показників діяльності та показників виконання пруденційних вимог, що сприяє визначенню стресових подій для своєчасного реагування на них та унеможливлення ризику в майбутньому (п. 3.2, 3.3).

Все зазначене вище дає підстави зробити висновок, що робота має значну наукову новизну, поглиблює теоретичні основи та покращує практичну діяльність щодо оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, збагачує вітчизняну фінансову науку та відповідає меті і завданням дослідження.

Теоретична цінність і практична значущість результатів дослідження

Науково-практична цінність отриманих результатів дисертації полягає в подальшому розвитку теоретичних положень та методичних підходів до оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг.

Всі положення наукової новизни можливо розділити на дві групи. До

групи, які мають науково-теоретичне значення, відносяться удосконалений перелік показників існуючої системи оцінки ризику діяльності фінансових компаній комплексом показників ризику ліквідності, операційного ризику, кредитного ризику та ринкового ризику та розвинений методичний підхід до оцінки ризику діяльності фінансових компаній, особливістю якого є врахування перерозподіленого вагового навантаження критеріїв, що дає змогу фінансовій установі своєчасного реагування на підвищення ступеня ризику та застосування превентивних заходів його унеможливлення.

До другої групи положень наукової новизни належать ті, що мають переважно практичне значення: удосконалена класифікація фінансових установ учасників ринку небанківських фінансових послуг; розвинений методичний підхід до оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг через комплексне поєднання показників стану управління ризиками, показників діяльності та показників виконання пруденційних вимог та перелік показників оцінки ризику діяльності фінансових компаній як складник методичного підходу, що сприяє визначенню стресових подій для своєчасного реагування на них та унеможливлення ризику в майбутньому.

Як теоретичну, так і практичну значущість має розробка Шорох В.Д. методичного підходу до оцінки ризику, що успішно впроваджений у діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг, що підтверджується довідками від ТОВ «Споживчий центр» та ФОП Дарков В.М. (акт впровадження результатів науково-дослідної роботи від 25.11.2022р.)

Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях

Основні наукові результати дисертації відображено у 6 наукових публікаціях: у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових періодичних виданнях (у тому числі одна у співавторстві), 1 статті у іноземному виданні, що цитується в наукометричній базі Scopus, а також у 9 тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях різного рівня. Ці публікації відповідають п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та зараховуються як п'ять наукових публікацій. До них належать:

1. Шорох В. Д. Визначення критеріїв розподілу учасників ринку небанківських фінансових послуг за умов оцінки їх ризиків. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.203.

URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8825> .

2. Шорох В. Д. Удосконалення системи кількісних показників оцінки ризику діяльності фінансових компаній. *Управління розвитком*. 2021. № 1 (19). С. 1–9. DOI: [http://doi.org/10.21511/dm.19\(1\).2021.01](http://doi.org/10.21511/dm.19(1).2021.01).

URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/1-9-DM_2021_01_Shorokh.pdf

3. Шорох В. Д. Методи оцінки ризику діяльності учасників ринку

небанківських фінансових послуг. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 1(1). С. 29–35. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.1-5> .

URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/39>

4. Шорох В. Д. Система оцінка ризику діяльності страхового брокера. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип.79. С. 201–205. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-30> .

URL: http://bses.in.ua/journals/2023/79_2023/32.pdf

5. Шорох В. Д. Формування системи показників для проведення оцінки ризику діяльності фінансових послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2024. Вип. 53. С. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-53-12> .

Результати проведених досліджень опубліковано в журналі, який проіндексовано у **базах даних Scopus** :

Vnukova Nataliya, Hlibko Sergiy, Davydenko Daria, Shorokh Valeria, “Mastering Computer Linguistics for the Designation of Risks in Cooperation Communications”, COLINS’2022, Workshop Lviv, Ukraine, May 12–13, 2022, pp. 376–386. (**Scopus**)

Особистий внесок здобувача: здійснено обробку статистичних даних щодо проведення кластеризації фінансових установ за допомогою відповідного програмного забезпечення.

URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3171/paper31.pdf>

Представлені у дисертаційній роботі наукові результати, висновки і пропозиції належать особисто автору, та є значним науковим доробком. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, що отримані автором особисто.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Структура дисертації є традиційною, містить три розділи, анотації, список публікацій автора, вступ, висновки, додатки, до яких включено довідки про впровадження результатів. Обсяг основного тексту дисертації становить 6,5 авт. арк. Матеріал написано у науковому стилі, у логічній послідовності, є чітко структурованим. Поставлені мета та завдання є виконаними і досягнутими під час дослідження. Оформлення дослідження повністю відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами від 31.05.2019 р.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Оцінюючи в цілому достатній рівень розробки теоретико-методологічних і методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно відмітити, що деякі положення є дискусійними, зокрема:

1. У дисертаційній роботі за базу апробації розроблених положень обрано (хоча і цілком обґрунтовано) фінансові компанії, як найбільша сукупність фінансових установ. Щодо наступних досліджень рекомендується подальший

розвиток домінант щодо існуючих ризиків та методів їх усунення або зменшення, що супроводжують процес їх оцінювання, для страховиків та кредитних спілок.

2. Представлені в роботі розрахунки процесу визначення профілю ризику фінансових компаній за регіонами здійснено на прикладі фінансових компаній міста Харкова, що є провідними учасниками ринку небанківських фінансових послуг України. Бажано застосований підхід апробувати до визначення особливостей профілів ризиків учасників ринку небанківських фінансових послуг інших регіонів країни.

3. Пропозиції з удосконалення оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг в частині розробки стрес-тестів потребують більш глибокого аналітичного забезпечення (с. 179 дисертації). Необхідно було б навести більш детальне обґрунтування відсотковому відношенню показників у переліку визначених стресових подій, що можуть вплинути на рівень ризику фінансової компанії.

4. Потребує більш детального пояснення отримана шкала визначення рівня ризику діяльності фінансових компаній (с. 160 дисертації). Недостатньо обґрунтовано подано вибір закону Фібоначчі для проведення шкалювання та його розрахунків в межах розподілу рівнів ризику діяльності фінансових компаній.

5. Враховуючи безпрецедентну цифрову трансформацію фінансового сектору, у дисертаційному дослідженні бажано було більше приділити увагу врахуванню кіберзагроз у складі операційного ризику небанківських фінансових інституцій.

Висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер, не знижують позитивну оцінку теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертаційної роботи Шорех В.Д.

Академічна доброчесність

Аналіз дисертаційної роботи Шорех В.Д. засвідчив відсутність академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації. Усі наукові результати, представлені в дисертації та винесені на захист, отримані автором самостійно й оприлюднені в наукових публікаціях. У працях, написаних у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власних наукових досліджень здобувача. Відповідність академічним стандартам та відсутність порушень академічної доброчесності підтверджено перевіркою спеціалізованими програмними засобами у ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Шорех Валерії Дмитрівни на тему «Оцінка ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг», подана на здобуття ступеня доктора філософії за галуззю знань «Управління та адміністрування», спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування», є завершеною науковою роботою, написаною на актуальну тему відповідно до пріоритетних напрямів наукових досліджень, планів наукової роботи Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Тему дисертації розкрито в повному обсязі, вирішено поставлені завдання, реалізовано мету дослідження, представлено нові наукові результати, які мають як теоретичне значення, так і практичну цінність, а повнота їх викладу в опублікованих працях свідчить про повну самостійність автора, високий рівень підготовки дослідження.

Наукові положення, висновки вказують на вирішення науково-практичного завдання розвитку теоретичних положень і методичного забезпечення оцінки ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Пропозиції пройшли необхідну апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях та повною мірою відображені у публікаціях здобувача у необхідній кількості та достатньому обсязі. Розподіл авторського внеску у спільних наукових публікаціях свідчить про академічну доброчесність здобувача. Пропозиції дисертації впроваджені у роботу учасників ринку небанківських фінансових послуг, опубліковані повно й у достатній кількості згідно з діючими вимогами до публікацій наукових здобутків дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Вони у сукупності розвивають теорію фінансів, теорію оцінювання ризиків та удосконалюють організацію діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. Оформлення, структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Дисертація Шорех В. Д. на тему «Оцінка ризику діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ № 44 від 12.01.2022 р.

Викладені аргументи дозволяють дійти висновку про те, що Шорех Валерія Дмитрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 07 – «Управління та адміністрування» за спеціальністю 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри фінансів і
бухгалтерського обліку
Державного університету
економіки і технологій
Міністерства освіти і науки України

Олена НІЗВЕСТНА

Олена Герасимівна Шорех
31 березня 2023